

**YİRMİBİRİNCİ ASRIN BAŞINDA
BALKANLARDA YAŞAYAN VE TÜRKÇE YAZAN ŞAİRLER**

Dr. Rıdvan CANIM*

Balkanlar'da Türk edebiyatı, Türklerin bu yerlere adım attıkları ilk dönemlerden itibaren başlar. Türklerin XIV. yüzyıldan, XX.yüzyılın başlarına kadar Asya'nın dört tarafına uzanarak Balkan yarımadasına kadar yerleşmeleri, başta Bulgaristan olmak üzere, Rumeli'nin bütün bölgelerinde önemli değişikliklere yol açmıştır. Herşeyden önce "*Rumeli*" veya "*Balkanlar*" olarak adlandırılabilen bu coğrafi bölge (Bulgaristan, Yunanistan (Batı Trakya), Yugoslavya, Arnavutluk, Avusturya, Macaristan ve Romanya'nın bir kısmı) asırlar içerisinde Türk mimari eserleriyle, Türk kültür ve sanatıyla, Türk'ün güzel Türkçesiyle, Türk gelenek ve görenekleriyle, inançlarıyla bezenmiş, bu bölgenin ayrılmaz unsurları olmuşlardır. Özellikle, başta Edirne olmak üzere Balkan coğrafyasında Üsküp, Selânik, Saraybosna, Prizren, Priştine, Sofya, Belgrad, Filibe, Manastır, Vardar Yenicesi, Serez ve Kalkandelen gibi Rumeli şehirleri birer kültür merkezi haline geldi. Bu şehirler, asırlarca Türk kültürünü besleyip büyüten, yaşatan gürül gürül pınarlar oldular. Bugün, bütün bunlardan geriye kalan nedir ve yeni bir asrın eşliğinde Balkanlarda Türk dili ve edebiyatı, Türk kültürü ve medeniyeti adına ayakta kalabilen değerler nelerdir sorusunun cevabına geçelim ve bu tesbitlerimize öncelikle Bulgaristan'dan başlayalım isterseniz.

Bulgaristan Türklerinin edebiyatı, aslında Türklerin Rumeli'ne geçişleri kadar eskiye dayanır. Bu, o kadar eskidir ki, bugünkü Bulgarca'da, Osmanlı Türklerinin bu dile hediye ettiği 4-5 bin civarında kelime yaşamaktadır.¹ Hatta Benö Tsonev, "Bulgar Dili'nin Tarihi" başlıklı eserinde Türkçe'nin Bulgarca üzerindeki etkisinden bahsederken, bu etkinin sadece kelimelerden ibaret olmadığını, Bulgarca'da birçok Türkçe deyim, atasözünün, özlü sözlerin de kullanıldığını vurgulamakta ve bir

* Atatürk Üniversitesi - K.K.Eğitim Fakültesi - Türkçe Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi.

¹ Hasan Eren; *Balkan Ülkelerinde ve Macaristan'da Türkoloji Çalışmaları*. Dünyada Türklük Araştırmaları ve Türkiye. Marmara Üniv. Yay. İstanbul 1987, s.74.

hayli de örnek vermektedir.² Bu nedenle, Çağdaş Bulgaristan Türk Edebiyatı bir bakıma eski Rumeli Türk edebiyatının bir devamıdır. Yazılı ve sözlü olarak yaşayan bu edebî geleneğin yakın dönemlerde zaman zaman kesintilere uğradığı ya da durgunlaştığı görülmür. Böyle bir ortamda ve böyle bir süreçte soyut anlatımın en kurtarıcı yolu olan şiir, edebiyatta diğer bütün ifade tarzlarının önüne geçmiştir.. Buna göre Çağdaş Bulgaristan Türk şiirinin başlangıcını Sofya'lı Aşık Hıfzî'nin; "*Plevne Muharebesi Destanı* " adlı manzumesi oluşturur.³ İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle Bulgaristan Türklerinin sosyal ve kültürel hayatında köklü değişimler olur. Özellikle çocuk edebiyatında şiir türü ön plâna çıkar. Komünist rejimin baskıları günden güne artarken Türk kültürü adına ne varsa ortadan kaldırılmaya, insanların isimleri değiştirilmeye, hatta Türkçe konuşmanın yasaklanmasına kadar gider bu baskılar..

Kaynağını zengin halk kültüründen alan Bulgaristan Türk şairleri, şiirlerinde aruzun yanısıra, heceyi ve serbest nazım tarzlarını benimsemişlerdir. Bu manzumelerde yer yer Rumeli şivesinin izlerine rastlansa da esas itibarıyla dil her zaman Anadolu Türkçesi olmuştur.

Çağdaş Bulgaristan Türk şiirinin önemli simaları arasında yer alan ilk isim Mehmet Müzekkâ Con(1885-1974)'dur. Con, Bulgaristan Türkleri edebiyatının İkinci Dünya Savaşı öncesi dönemiyle sonraki dönemini birbirine bağlayan sanatçılardandır. 1890'lı yıllarda Vidin'de doğan Mustafa Şerif Alyanak ve 1896 yılında Nevrokop/Satovça'da doğan Mehmet Behçet Perim (ö.1965) 1930'lu yıllarda Türkiye'ye gelen şairler arasındadır. Mehmet Fikri (1908-1941), bugün Omurtag olarak bilinen Osmanpazarı'ndan idi. Hayatı boyunca din, adalet, ahlâk ve fazilet için savaştı. Şiirlerinin asıl teması Bulgaristan Türkleri ve Bulgaristan'ın doğal güzellikleridir. 1890 yılında Kırcaali'de doğan İzzet Dinç (ö.1965) de şiirlerinde benzer temaları işledi. Deliorman şairlerinden Ahmet Şerifov 1926 yılında Razgrad'da dünyaya geldi. Şairin ilk şiir kitabı olan *Müjde* 1960 yılında yayınlandı. Şair, Bursa'da çıkan *Balkanlarda Türk Kültürü* dergisinin başında bulunmakta ve sanat hayatını sürdürmektedir. Halen Paris'te yaşamını sürdürmekte olan Mefkûre Mollova 1927 yılında Dobriç (Hacıoğlupazarcık)'te doğdu. Akademisyen şairlerden olan Mollova'nın *Şiirler'i* 1964 yılında yayınlandı. Şumnu'lu şairlerden Mülazım Çavuşev (1927-1995) basit, sade Türkçeyle yazdığı şiirlerinde vatan sevgisini ve tabiat konularını işledi. 1927 yılında Eskicuma (Targovişte)'da doğan Niyazi Hüseyinov (Bahtiyar), ilk şiir kitabını 1964 yılında *Köy Yankıları* adıyla yayınladı. 1989 göçünde Türkiye'ye gelen şairlerdendir. Şiirlerinde iyilik ve kötülük, sevinç ve

² Hayriye (Süleymanoğlu) Yenisoş; Doç.Dr; *Bulgar Folklorunda Türk Folkloru Etkileri*. Bilig. Bilim ve Kültür Dergisi. Sayı : 2, Ankara 1996, s.141.

³ Hayriye Süleymanoğlu Yenisoş; *Bulgaristan Türkleri Şiiri*. Türk Dili. Dil ve Edebiyat Dergisi.Türk Şiiri Özel Sayısı V. (Türkiye Dışı Çağdaş Türk Şiiri), Sayı: 531, Ankara 1996, s.449.

keder gibi soyut temaları işleyen Lutfi Demirov, 1929-1990 yılları arasında yaşamış Razgrat yöresi şairlerindendi. İşte onun güzel şiirlerinden bir dörtlük :

Benim Yârim :

*Benim yârim incelerden incedir
İpek fistan giymiş görsen nice dir
Saçı sünbül, başı dağdan yücedir
Ferace altından çikali beri*

Sabahattin Bayramov 1931 yılında Dobriç'te doğan şairlerdendir. 1990 yılı baharında Türkiye'ye göç eden şair halen Bursa'da sanat hayatını sürdürmektedir. *Adresim Şudur* (1962) ve *Sokaklarım Çağrışımlar İçinde* (1966) adını verdiği şiir kitaplarında topladığı manzumelerinde hayâl zenginliği ve felsefi çağrışımlar ön plândadır. Bir başka Dobriç'li şair, 1934 doğumlu Nevzat Mehmedov, Bulgaristan Türkleri edebiyatının ünlü çocuk şairlerindendir. 1968 yılında Türkiye'ye göç eden şair; *Ayı Dayı* (1959), *Deniz* (1967) ve *Üç Beygir* (1967) adını verdiği kitaplarında yer alan çocuk şiirlerinde yine çocukların çok sevdiği hayvanlar dünyasını ve denizi konu olarak işler. O bir sevgi şairi olarak bilinir. Çağdaş Bulgaristan Türklerinin ileri gelen şairlerinden birisi de Ömer Osmanov (Erendoruk)'tur. 1934 yılında Kırcaali/Koşukavak'ta dünyaya gelen şairin asıl mesleği öğretmenlikti. 1989 yılında Bulgaristan'dan sınır dışı edilince Türkiye'ye geldi. Sıla hasreti şiirlerinin ağırlıklı teması oldu. Bunu şiirlerini topladığı kitaplarının adlarından da anlamak mümkündür. *Üçüncü Mezar* (1989), *Ölmeden Ölmek* (1991) ve *Sabır Duası* (1991) onun hasret türküleridir. 1934 yılında Filibe yakınlarında doğan Recep Küpçüev, ömrü boyunca Bulgaristan Türklerinin haklı mücadelesini savunmuş, öğretmenlikten atılmış ve 1976 yılında Varna'da ölü bulunmuştur. *Ötesi Var* (1962) ve *Ötesi Düş Değil* (1967) iki önemli şiir kitabıdır. O bir deniz şairi olarak bilinir. Mehmet Çavuş (d.1935-Eskicuma), Balkan Türklerinin çok iyi tanıdığı şairlerden birisidir. Halen İstanbul'da yaşayan Çavuş'un *Yılların Serenadı* (1964), *Bulgaristan'dan Sesler* (1985) adını taşıyan şiir kitapları ile *xx. Yüzyıl Bulgaristan Türkleri Şiiri* (1988) adını taşıyan bir şiir antolojisi bulunmaktadır. Ali Bayram (d.1935) Silistre'li öğretmen şairlerden olup, şiirlerinde daha çok dil bilincini aşılama ve sevdirmeye çalıştı. Silistre'li şairlerden bir başkası Latif Aliyev (d.1935) de 1989 büyük göçünün vatanından ayırdığı şairlerdendir. *Bir Bahçeden Bir Bahçeye* (1961) adını verdiği şiir kitabında halk şiiri tarzında söyleyişleri vardır. Mustafa Mutkov, 1935 yılında Lofça'da doğdu. Tek şiir kitabının ismi *Sabah Yolcusu* (1965)'dur.

*"Yine köşe başlarında beklesem onu
Bir yağmur geçse üzerimizden ince ince
Şakaklarımızdan usulca yuvarlansa damlalar
Tekrar elini tutsam onun
Yolumuza halı dösese bahar ..."*

mısraları, Mustafa Mutkov'un şiir dünyasına açılan güzel bir penceredir. 1936 yılında Eğridere'de dünyaya gelen Faik İsmailov (Arda), şiirlerinde daha çok Rodop Türklerinin elem ve kederlerini, varolma mücadelesini işledi. Onun manzumeleri, Bulgaristan Türkleri için her zaman birer umut ışığı ve yaşama sevinci oldu. Tek şiir kitabını 1965 yılında *Ağarıken Tan* adıyla yayınladı. 1936 Razgrat doğumlu Mustafa Çetev de Bulgaristan Türklerinin en önemli yayın organlarından olan *Hak ve Özgürlük* gazetesinin yazarları arasındadır. Çetev'in özellikle çocuk şiirleri dikkati çeker. 1950'li yılların Bulgaristan Türkleri edebiyatında önemli isimlerden bir başkası da Kırcaali yöresi şairlerinden Süleyman Yusufov (S.Yusuf Adalı) (d.1936)'dur. Şiirlerinde hece ve serbet vezni kullanan şairin özellikle sıla hasreti temasını işlediğini görüyoruz. *Bir Uçtan Bir Uca Memleket* (1965), şairin tek şiir kitabıdır. Hasköylü şairlerden Durhan Hasanov (d.1937), 1989'da Türkiye'ye göç eden şairlerdendir. 1965 yılında yayınlanan *İnsan Kardeşlerim* adlı bir şiir kitabı vardır. Nazmi Nuriyev (d.1937), Osman Azizov (d.1937), Aliş Saidov (d.1938) ve Şahin Mustafof (d.1938) da Kırcaali yöresi şairlerindendir. 1938 yılında Razgrat'ın Şeremet Köyü'nde doğan Şaban Mahmudov da Bulgaristan Türklerinin yetiştirdiği öğretmen şairlerdendir. O da ne yazık ki 1989 göçünün vatanından ayırdığı şairlerdendir. 1966 yılında yayınladığı *Gerginlik* adındaki şiir kitabında yaygın olarak insan ve tabiat sevgisini işler. Yine Razgrat'lı bir başka şair Latif Karagöz'dür. Halen Türkiye'de yaşayan şairin ilk şiir kitabı *Kon Kon Kelebek* (1990) adını taşır.

Bulgaristan'da çağdaş Türk Edebiyatının en güzel seslerinden biri olan Naci Ferhadof, 1940 yılında Kırcaali'de dünyaya geldi. Yazdığı şiirleri 1965 yılında *Dağlı ve Deniz* adını taşıyan şiir kitabında yayımlandı. Türkçe'nin yasaklandığı yıllarda Bulgarca yazdı. İşte onun güzel şiirlerinden biri :

NERDESİN

*Hani koca bir ömür boyu benimle yürüyecektin
Ağlarsam ağlayacak,
Gülersem gülecektin,
Hani delicesine vurgunduk karanfillere,
alev bir çiçek gibi yanacaktı aşkımız
gözlerimizde, kalplerimizde,
ayrılırsak kanayacaktı...*

Hadi gülüm,

*karanfillerin rengi değişti sensiz.
Peşinde koşmaktan titrer oldu dizlerim
Hadi gülüm,
Yıllar oldu yollarımı gözlerim,
Varsın bu halimi görenler deli desin,
Bekliyorum çimen gözlüm, neredesin!..*

...
*Yorulдум, çok aramaktan olacak seni...
Şimdi sen,
Belki başka gözlere sihirli bir perdesin,
ama ben,
hep öylesine iyimserim seni sevdim seveli,
bekliyorum, çimen gözlüm, neredesin? ..⁴*

İsmail Çavuşev (d.1940-Razgrat), gazeteci şairlerdendir. İnsan sevgisi, şiirlerinin başlıca temasıdır. *Dilek* adlı şiir kitabı 1967 yılında basılmıştır. Ahmet Eminov (Atasoy) (d.1944-Eskicuma), Rahim Recebov (Akdora)(d.1944- Kırcaali), Necmiye Mehmedova (Ulucan) (d.1945-Pravadi), Ahmet Kadirov (d.1948-Hasköy), Nebiye İbrahimova (Akbiyık)(d.1948-Razgrat), Hilmi Haşal (d.1954-Kırcaali) ve Kadriye Cesur (d.1968-Mestanlı) son dönemlerde yetişen ve halen sanat hayatını sürdüren şairler olarak dikkati çekerler.

Çağdaş Bulgaristan Türk şiirine baktığımızda dikkatimizi çeken en önemli noktalardan birisi; şair yetiştiren coğrafi bölgelerin belirgin bir biçimde Güney-Batı Bulgaristan (Kırcaali yöresi) ve Kuzey-Doğu Bulgaristan (Silistre-Razgrat-Şumnu-Eskicuma Yöresi)'in ön plâna çıkmasıdır. Bir başka husus; son dönem şairlerinin büyük bir çoğunluğunun öğretmen şairler oluşu ve rejimin baskılarından bunalan bu insanların Türkiye'ye göç etmiş olmalarıdır. Genelde Bulgaristan'da yaşayan Türk toplumunun sosyal problemleri, sıkıntıları, paylaşılan acılar, sıla hasreti, vatan ve millet sevgisi ve dolayısıyla millî duygular ve duygulanmalar, çocuk duyarlılıkları, tabiat güzellikleri çağdaş Bulgaristan Türk şiirinde ele alınan belli başlı temalar olarak dikkati çeker. Şairlerin, bir milletin varolma mücadelesi sürecinde ne kadar önemli bir konuma sahip oldukları yakın dönemde Bulgaristan'da yaşanan hadiselerle bir kez daha ortaya çıkmış bulunmaktadır. Bugün Bulgaristan'daki durum, Türk dili, kültürü ve edebiyatı adına düne göre daha aydınlık ve ümit verici görünmektedir.

⁴ Prof.Dr. Nimetullah Hafız; *Bulgaristan'da Çağdaş Türk Edebiyatı Antolojisi. 2* (1944-1984) Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.Ankara - 1987.